ΕΤΟΣ Δ'. Ἐν Ἡρακλείῳ Κρήτης τῇ 5 Ὀκτωβρίου 1914 ΑΡΙΘ. 198.

ΠΟΙΜΗΝ

ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΟΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΝ ΚΗΡΥΓΜΑ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΥΠΟ ΤΗΣ ΕΝ ΚΡΗΤΗι ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΔΑΠΑΝΗι ΤΩΝ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑΚΩΝ ΤΑΜΕΙΩΝ ΚΡΗΤΗΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Η ΚΥΡΙΑΚΗ ΠΡΟΣΕΥΧΗ

ΟΜΙΛΙΑ Λ'.

ΤΟ ΤΕΤΑΡΤΟΝ ΑΙΤΗΜΑ

«***Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον***
» ***δὸς ἡμῖν σήμερον***».

Ἀγαπητοὶ Χριστιανοί.—Εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην ὁμιλίαν ἡμῶν ἐπὶ τοῦ τετάρτου αἰτήματος τῆς Κυριακῆς Προσευχῆς ἐπάναγκες ὑπολαμβάνομεν νὰ ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχὴν ὑμῶν εἰς τὰ ἑξῆς δύο σημεῖα τοῦ αἰτήματος· πρῶτον, διατί λέγομεν τὸν «***ἄρτον ἡμῶν***» καὶ οὐχὶ τὸν ἄρτον μου, καὶ δεύτερον, διατί λέγομεν, «***δὸς ἡμῖν***» καὶ οὐχὶ δὸς ἐμοί. Ἰδοὺ διατί.

Τὸν ***ἐπιούσιον ἄρτον,*** δηλαδὴ καὶ τὸν ἄρτον καὶ ὅσα ἄλλα εἶναι ἀναγκαῖα διὰ τὴν συντήρησιν τοῦ ἡμετέρου σώματος χορηγεῖ εἰς ἡμᾶς, ὅπως εἰς προηγουμένας ὁμιλίας κατεδείξαμεν, ἡ ἀγαθότης τοῦ Θεοῦ εὐλογοῦσα τοὺς κόπους ἡμῶν καὶ ἱδρῶτας, εὐλογοῦσα τὴν ἐργασίαν τῶν χειρῶν ἡμῶν. Ἀλλ' ἡ θεία χάρις θέλει καὶ ἐπιβάλλει ἡμῖν τὸν ἄρτον τοῦτον τὸν ὁποῖον δωρεῖται ἡμῖν νὰ κάμνωμεν ἄρτον ἡμέτερον, ἄρτον ἰδικόν μας, «***ἄρτον ἡμῶν***». Ἀναδεικνύομεν δὲ τὸν ἄρτον τοῦτον ἰδικόν μας ἄρτον, ὅταν κερδίζωμεν τοῦτον δι' ἐργασίας ἐντίμου, δι' ἐργασίας εὐσυνειδήτου, ὅταν ἀποκτῶμεν τοῦτον συμφώνως πρὸς τὰ προστάγματα, πρὸς τὰς

ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ. Ὁ ἄρτος τὸν ὁποῖον ἀποκτῶμεν δι' ἄλλου οἱουδήποτε τρόπου δὲν εἶναι ἡμέτερος ἄρτος, «*ἄρτος ἡμῶν*». Ὁ ἄρτος, τὸν ὁποῖον κερδίζεις, Χριστιανέ μου, διὰ μέσου τῆς ἀδικίας, τοῦ ψεύδους, τοῦ δόλου, τῆς ἀπάτης, διὰ τῆς πωλήσεως κακοζυγισμένου ἐμπορεύματος, καὶ τῶν ὁμοίων δὲν εἶναι ἄρτος ἰδικός σου. Ὁ ἄρτος τὸν ὁποῖον κερδίζεις ὑποκρινόμενος τὸν πτωχὸν καὶ ἀσθενῆ καὶ τὰ παρόμοια δὲν εἶναι ἄρτος ἰδικός σου. Ὁ ὀκνηρός, ὁ φυγόπονος, ὁ τρώγων τὸν ἄρτον τὸν διὰ τῆς ἐργασίας ἄλλου ἀποκτώμενον, οὗτος τρώγει οὐχὶ ἄρτον ἰδικόν του, ἀλλὰ ξένον ἄρτον, διότι ὁ μὴ ἐργαζόμενος οὐδὲ νὰ τρώγῃ ἔχει δικαίωμα, ὅπως προστάσσει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος· «*ὁ μὴ ἐργαζόμενος, μηδὲ ἐσθιέτω*». Ὁ κλέπτης, ὁ ἀποκτῶν ἄρτον δι' οἱουδήποτε εἴδους κλοπῆς, εἴτε δι' ἁρπαγῆς, εἴτε διὰ λῃστείας καὶ τῶν ὁμοίων, οὗτος τρώγει ξένον ἄρτον, διότι οἱ κλέπται ἐν γένει καὶ ἅρπαγες ἐσθίουσιν οὐχὶ ἴδιον ἄρτον, ἀλλὰ ξένον. Ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος ἐκσφενδονίζει κεραυνοὺς κατὰ τῶν κεφαλῶν πάντων ἐκείνων ὅσοι παρασκευάζουσι τὸν ἑαυτῶν ἄρτον οὐχὶ ἐν δικαιοσύνῃ, ἀλλ' ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ. «Ὁ ἄρτος οὗτος, λέγει, δὲν εἶναι ἄρτος τοῦ Θεοῦ, » ἀλλ' ἄρτος τοῦ Διαβόλου». Ὁ Θεὸς δίδει τὸν ἄρτον εἰς ἐκείνους ὅσοι κερδίζουσι τοῦτον διὰ τῆς δικαιοσύνης· ὁ Διάβολος δὲ εἰς ἐκείνους, ὅσοι ἀποκτῶσι τοῦτον διὰ τῆς ἁμαρτίας. Ἰδοὺ διατί ὁ ἐκ κλοπῆς καὶ τῆς ἀδικίας προερχόμενος ἄρτος παρασκευάζει τὴν καταστροφὴν καὶ ἀπώλειαν τῶν ἰδίων κλεπτῶν, ἢ τῶν ἀπογόνων αὐτῶν, ἐν ᾧ τοὐναντίον ἀναδείκνυνται εὐτυχεῖς καὶ μακάριοι καὶ εἶναι πεπληρωμένοι χαρᾶς πάντοτε ὅσοι τρέφουσιν ἑαυτοὺς διὰ τῆς ἐργασίας τῶν ἰδίων χειρῶν, καθὼς ψάλλει ὁ Προφητάναξ Δαυῒδ λέγων· «*τοὺς πόνους τῶν καρπῶν σου φάγεσαι, μακά- » ριος εἶ καὶ καλῶς σοι ἔσται*». Λοιπὸν ὁ ἄρτος τὸν ὁποῖον παρὰ τοῦ Θεοῦ αἰτούμεθα διὰ τοῦ τετάρτου αἰτήματος τῆς Κυριακῆς Προσευχῆς ἀπαιτεῖται νὰ προέρχηται ἐξ ἐργασίας ἐντίμου, ἐκ τιμίων ἱδρώτων, ἐξ ἔργων δικαιοσύνης, οὐχὶ δὲ ἐξ ἁρπαγῆς καὶ ἀδικίας, οὐχὶ διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς ἁμαρτίας, διότι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει εἶναι ἄρτος τῆς ἁμαρτίας, ἄρτος τοῦ διαβόλου, καὶ οὐχὶ ἄρτος τοῦ Θεοῦ, οὐχὶ ὁ ***ἄρτος ἡμῶν.***

Ἔλθωμεν τώρα εἰς τὸ ἕτερον ζήτημα. Διατί λέγομεν «*δὸς ἡμῖν*» καὶ οὐχὶ δὸς ἐμοί; «*Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν*». Εἰς προηγουμένας ὁμιλίας ἔχομεν ἤδη κάμη τὴν παρατήρησιν ὅτι ἐν τῇ Κυριακῇ Προσευχῇ τὰ πάντα ἐκφέρονται εἰς πληθυντικὸν ἀριθμὸν καὶ οὐδὲν εἰς ἑνικόν. Λέγομεν «*Πάτερ ἡμῶν.... δὸς ἡμῖν,.... ἄφες ἡμῖν.... μὴ εἰσενέγ- » κῃς ἡμᾶς.... ῥῦσαι ἡμᾶς*». Διατί τοῦτο; Ἰδοὺ διατί. Διότι παρακαλοῦμεν τὸν Πατέρα, ὅστις εἶναι πατὴρ οὐχὶ ἐμοῦ μόνου, ἀλλ' εἶναι πατὴρ ὅλων, οὐχὶ μόνον ὑπὲρ ἡμῶν, ἀλλ' ὑπὲρ πάντων τῶν ἄλλων, ὑπὲρ πάντων τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν, ὑπὲρ ὅλων τῶν μελῶν τῆς κοινωνίας ἤ, ἀκριβέστερον εἰπεῖν, ὑπὲρ ὁλοκλήρου τῆς ἀνθρωπότητος. Ἀλλὰ δὲν εἶναι αὕτη καὶ μόνη ἡ ἑρμηνεία τοῦ τετάρτου αἰτήματος τῆς Κυριακῆς Προσευχῆς, δὲν εἶναι τοῦτο καὶ μόνον τὸ νόημα αὐτοῦ. Δὲν εἶναι ἀρκετὸν τὸ νὰ

προσεύχηταί τις μόνον, ὅταν ἔχῃ τὴν δύναμιν νὰ κάμῃ καὶ κἄτι περισσότερον. Δὲν εἶναι ἀρκετὸν τὸ νὰ αἰτώμεθα παρὰ τοῦ Θεοῦ, ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι κερδίζωσι τὸν ἑαυτῶν ἄρτον, ὅταν ἔχωμεν τὴν δύναμιν νὰ χορηγήσωμεν καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτοὺς ἄρτον. Ἐὰν δὲν κερδίζωσιν οὗτοι τὸν ἑαυτῶν ἄρτον, καὶ δυνάμεθα ἡμεῖς νὰ χορηγήσωμεν αὐτοῖς τοιοῦτον ὀφείλομεν νὰ δίδωμεν αὐτοῖς. Μήπως, λέγει ὁ δίκαιος Ἰὼβ πρὸς τὸν Θεόν, ὅταν ἔλαβε τὴν ἄδειαν νὰ λαλήσῃ μετ᾿ αὐτοῦ, μήπως ἔφαγα ἐγὼ ποτέ μου ὁλομόναχος τὸν ἄρτον μου, ὅσον ὀλίγον καὶ ἂν εἶχον τοῦτον; «*Εἰδὲ καὶ » καὶ τὸν ψωμόν μου ἔφαγον μόνος, καὶ οὐχὶ ὀρφανῷ μετέδωκα;... ἔξω » δὲ οὐκ ηὐλίζετο ξένος, ἡ δὲ θύρα μου παντὶ ἐλθόντι ἀνέῳκτο*». Λοιπὸν δὲν ἀρκεῖ ἡ ξηρὰ προσευχή, ἡ ψυχρὰ αἴτησις τοῦ νὰ χορηγήσῃ ὁ Θεὸς τὸν ἄρτον εἰς τὸν πτωχὸν καὶ ὀρφανὸν καὶ ἀνάπηρον, ἀπαιτεῖται ἀκόμη καὶ νὰ χορηγῶμεν καὶ ἡμεῖς μαζὶ μὲ τὴν προσευχὴν καὶ τὸν ἄρτον εἰς τοὺς ἔχοντας τούτου ἀνάγκην. Οἱ πάντες δὲ ὀφείλομεν νὰ δίδωμεν, οἱ ἔχοντες ὀλίγα χρεωστοῦμεν νὰ δίδωμεν ὀλίγα, οἱ δ᾿ ἔχοντες πολλὰ ὀφείλομεν νὰ δίδωμεν πολλά. Οἱ πλούσιοι πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ὑπάρχουσιν ἐν τῷ κόσμῳ. Εἶναι οἱ τροφοδόται, οὕτως εἰπεῖν, τῶν πτωχῶν. Ὁ Θεὸς παρεχώρησεν αὐτοῖς τὴν ὑπεροχὴν τοῦ πλούτου ἀλλ᾿ ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦ νὰ συντρέχωσι καὶ βοηθῶσι τοὺς χρείαν ἔχοντας ἀδελφοὺς ἡμῶν. Διὰ τὸν λόγον δὲ τοῦτον οἱ πλούσιοι ἀναδείκνυνται οἱ οἰκονόμοι καὶ οἱ διανομεῖς τῶν ἀγαθῶν τοῦ Θεοῦ εἰς τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην βοηθείας.

Πλούσιοι τῆς γῆς, οἱ εὐδαίμονες καὶ μακάριοι τοῦ παρόντος αἰῶνος! Λέγετε συνήθως τὰ ἀγαθά μου, τὰ εἰσοδήματά μου, ἡ περιουσία μου, καὶ καλῶς, ὀρθῶς λέγετε. Σκεφθῆτε ὅμως μεθ᾿ ὅλα ταῦτα ὅτι τὰ ἀγαθά σας δὲν εἶναι ἰδικά σας μέχρι τοιούτου βαθμοῦ, ὥστε νὰ δύνασθε νὰ διαθέτητε ταῦτα κατ᾿ ἰδίαν ἀρέσκειαν. Σκεφθῆτε ὅτι δὲν λέγετε εἰς τὸν Θεόν· δὸς ἐμοὶ τὸν ἐμὸν ἄρτον, ἀλλὰ «***δὸς ἡμῖν τὸν ἄρτον ἡμῶν***». Λοιπὸν ἐστὲ συνεπεῖς πρὸς τὸν τύπον τοῦτον τῆς προσευχῆς, καὶ κατ᾿ ἀκολουθίαν ὅταν κάμνετε χρῆσιν τῶν ἀγαθῶν σας, τῶν εἰσοδημάτων σας, ὀφείλετε νὰ λέγητε καθ᾿ ἑαυτούς· ἐδῶ μέσα ὑπάρχει καὶ μέρος ἀγαθοῦ ἀνῆκον εἰς τὸν πτωχὸν καὶ πρέπει τὸ ἐμὸν ***περίσσευμα*** νὰ διατεθῇ εἰς τὸ ἐκείνου ***ὑστέρημα***. Ὅταν ὁ Θεὸς ἐχορήγει μοι τὰ πλούτη καθίστα με τρόπον τινα οἰκονόμον τῶν θείων αὐτοῦ δωρεῶν, ὅπως μεταδίδω ἐκ τούτων εἰς τοὺς χρείαν ἔχοντας ἀδελφούς μου.

Πλούσιοι τῆς γῆς! ἡ ἀποστολὴ ὑμῶν ἐν τῷ κόσμῳ εἶναι μεγάλη καὶ θαυμασία! Εἶσθε ὅμοιοι πρὸς τὴν μητέρα καὶ τροφὸν πάντων ἡμῶν, τὴν γῆν. Ἡ ἀποστολὴ καὶ ὁ προορισμὸς τῆς γῆς εἶναι νὰ τρέφῃ πάντας τοὺς ἐν αὐτῇ ζῶντας ἀνθρώπους. Καὶ ὑμεῖς τὸν αὐτὸν προορισμόν, τὴν αὐτὴν ἀποστολὴν ἔχετε νὰ τρέφητε ὅσους ἐκ τῶν ἀνθρώπων δύνασθε.

Εἶσθε ὅμοιοι πρὸς τὸν Ἥλιον. Ποῖον δὲ τὸ ἔργον τοῦ Ἡλίου; Νὰ θερμαίνῃ τὰ παγωμένα μέλη τῶν ἀνθρώπων, νὰ γονιμοποιῇ τὰ προϊόντα τῆς γῆς καὶ νὰ σκορπίζῃ πανταχοῦ τὴν εὐτυχίαν. Καὶ ὑμεῖς, οἱ πλούσιοι,

δὲν γίνεσθε μιμηταὶ τοῦ Ἡλίου, ὅταν, ἐν καιρῷ χειμῶνος ἐμβαίνετε εἰς τὴν καλύβην τοῦ πτωχοῦ καὶ προμηθεύητε αὐτῷ ξύλα διὰ νὰ θερμάνῃ τὰ γεγηρακότα αὐτοῦ μέλη, ἐνδύματα διὰ νὰ καλύψῃ τὴν γύμνωσιν αὐτοῦ καὶ τροφὰς διὰ νὰ θεραπεύσῃ τὴν ἑαυτοῦ πεῖναν ;

Μεγάλη ὄντως ἡ ἀποστολὴ τοῦ πλουσίου ! Ὁ Θεὸς κατέστησε τὸν πλούσιον προστάτην καὶ Πατέρα τῶν πτωχῶν. Ποῖον δὲ τὸ ἔργον τοῦ Πατρός; Νὰ τρέφῃ καὶ προστατεύῃ τὰ ἑαυτοῦ τέκνα. Τοιαύτην πατρικὴν προστασίαν, τοιοῦτον πατρικὸν ἐνδιαφέρον ὀφείλουσι νὰ ἐπιδεικνύωσι καὶ οἱ πλούσιοι πρὸς τοὺς πτωχούς. Ὀφείλουσι, μιμούμενοι τὸν πλούσιον, ἀλλὰ καὶ δίκαιον Ἰὼβ νὰ γίνωνται καὶ οὗτοι, «*ποὺς χωλῶν, » ὀφθαλμὸς τυφλῶν, πατέρες ἀδυνάτων*».

Τὸ ὕψος καὶ τὴν ἱερότητα τῆς ἑαυτῶν ἀποστολῆς ἂς φέρωσι κατὰ νοῦν οἱ πλούσιοι ὁσάκις ἀνοίγουσι τὸ ἑαυτῶν στόμα ἵνα ἀπαγγείλωσι τὸ τέταρτον τῆς Κυριακῆς προσευχῆς αἴτημα· «τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιού- » σιον δὸς ἡμῖν σήμερον». Τὴν ἀποστολήν των ταύτην ἂς ἔχωσιν ἐν νῷ πάντοτε καὶ «*ἂς ἐλεῶσιν ὅλην τὴν ἡμέραν*» τοὺς χρήζοντας ἐλέους καὶ βοηθείας ἀδελφοὺς αὐτῶν ἵνα «*πολὺς γένηται ὁ μισθὸς αὐτῶν παρὰ » Ὑψίστῳ*». Γένοιτο.

ΛΟΓΟΣ

ΕΚΦΩΝΗΘΕΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ 29ΗΝ ΜΑΪΟΥ

Ἀγαπητοὶ ἀδελφοί.—Ὅπως εἰς τὸν βίον τῶν ἀτόμων, τοιουτοτρόπως καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν λαῶν παρουσιάζονται μερικὰ γεγονότα πολὺ σπουδαῖα, τὰ ὁποῖα ἀνεξαρτήτως τῆς μεγάλης λύπης τὴν ὁποίαν προκαλοῦν, ὅταν μας ἔρχωνται εἰς τὴν μνήμην, δὲν πρέπει ὅμως κατ' οὐδένα τρόπον νὰ τὰ λησμονῶμεν· ἀπεναντίας ὀφείλομεν νὰ τὰ μελετῶμεν πάντοτε μετὰ μεγάλης προσοχῆς. Διὰ τί δὲ τοῦτο ; Διότι ἡ ἀνάμνησις τῶν γεγονότων τούτων καὶ ἡ ἐπισταμένη μελέτη αὐτῶν εἶναι πολὺ διδακτικὴ καὶ ὠφέλιμος.

Τοιοῦτο γεγονὸς τῆς ἐθνικῆς μας ἱστορίας, γεγονὸς τοῦ ὁποίου ἡ ἐνθύμησις μᾶς θλίβει κατάκαρδα, περιστατικὸν ὅμως σπουδαιότατον, τοῦ ὁποίου ἡ αἰτία καὶ τὰ ἀποτελέσματα, ἐὰν τὰ ἐρευνήσωμεν ἐπισταμένως, δύνανται πολλὰ νά μας διδάξουν τοὺς Ἕλληνας, εἶναι ἡ ἅλωσις τῆς Κων-

σταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἡ γενομένη πρὸ τετρακοσίων πεντήκοντα περίπου ἐτῶν.

Ἰδοὺ διατί ἀπό τινος χρόνου καθιερώθη παρ' ἡμῖν ἡ σημερινὴ ἡμέρα ὡς ἐπέτειος πανελληνίου ἐθνικοῦ πένθους, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ὡς ἐπίκαιρος ἀφορμὴ ὠφελιμωτάτων ἱστορικῶν διδαγμάτων.

Καὶ ἀληθῶς, ἀγαπητοί· ἡ 29 Μαΐου μᾶς ἀναμιμνήσκει μετὰ μεγάλης ψυχικῆς ὀδύνης τὴν πτῶσιν καὶ κατάλυσιν τοῦ μεγάλου καὶ ἐνδόξου Ἑλληνικοῦ μας Κράτους, τὸ ὁποῖον διατηρηθὲν ἀκμαῖον καὶ ἀνθηρὸν ἐπὶ χίλια περίπου ἔτη, εἶχε λάβει ἀπέραντον ἐδαφικὴν ἔκτασιν, εἶχε δὲ καταστῆ σεβαστὸν καὶ φοβερὸν εἰς ὅλον τὸν τότε γνωστὸν κόσμον, χάρις εἰς τὴν ὑλικήν του δύναμιν καὶ εἰς τὸν ἐξαίρετον πολιτισμόν του. Ἡ 29 Μαΐου μᾶς ἐπαναφέρει συγχρόνως εἰς τὴν μνήμην, ὄχι βεβαίως πάλιν μὲ χαρὰν καὶ ἀγαλλίασιν, μίαν ἀδιάκοπον πολυστενάκτων ἐθνικῶν μαρτυρίων καὶ ἀπεγνωσμένων ἀγώνων τοῦ ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ, οἵτινες ἀγῶνες καὶ μαρτυρικοὶ θάνατοι τῶν ἀοιδίμων πατέρων μας, ἐνῷ ἤρχισαν ἀπὸ τὴν ἐπαύριον τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως πρὸ τόσων αἰώνων, δὲν ἔληξαν δυστυχῶς μέχρι σήμερον ὁπότε εὑρισκόμεθα, ἂν θέλῃ ὁ Θεός, εἰς τὰς παραμονὰς τῆς ὑφ' ἡμῶν ἀνακτήσεως αὐτῆς.

Ἀλλὰ δὲν εἶναι, ἀγαπητοί, μόνον τὸ αἴσθημα τῆς ὀδύνης, τὸ ὁποῖον μᾶς ἐξεγείρει ἡ σημερινὴ ἐπέτειος τοῦ μεγίστου ἐθνικοῦ δυστυχήματος. Ὄχι! Ὁ Ἕλλην ὁ μελετῶν τὴν χιλιετῆ ἱστορίαν τοῦ διὰ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως καταλυθέντος Ἑλληνικοῦ μας Κράτους, τοῦ ἐπονομαζομένου καὶ Βυζαντινοῦ, ἔχει ν' ἀντλήσῃ ἐξ αὐτῆς πολλὰς καὶ σπουδαίας ἀφορμὰς νὰ τονώσῃ τὸ ἐθνικόν του φρόνημα καὶ νὰ θερμάνῃ τὸ ἑλληνικόν του αἴσθημα, καὶ νὰ τὸν καταστήσῃ ἐνθουσιωδέστερον πατριώτην καὶ φρονιμώτερον Ἕλληνα.

Καὶ ἐν πρώτοις, ἀγαπητοί, καὶ διὰ νὰ ἐκφρασθῶμεν κατὰ τρόπον γενικόν, τί παρατηροῦμεν μὲ ἔκπληξίν μας, προκειμένου περὶ τοῦ Κράτους μας ἐκείνου, τοῦ Βυζαντινοῦ τοῦ καὶ Ἑλληνικοῦ Μεσαιωνικοῦ Κράτους ὀνομαζομένου; Ὅτι ἀφότου ἐνεφανίσθη, ἀντικαταστῆσαν τὸ Ρωμαϊκὸν Κράτος, οὐδέποτε δυστυχῶς ἀφέθη ἥσυχον, ἀλλὰ πάντοτε καὶ πανταχόθεν τὸ ἐπολέμουν πολλοὶ καὶ διάφοροι ἄγριοι λαοί, εἷς ἐκ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ Βουλγαρικός. Οὕτως ὥστε ἀπορίας ἄξιον εἶναι τῇ ἀληθείᾳ ὄχι τὸ πῶς ἐπὶ τέλους κατεστράφη τοῦτο, ἀλλὰ τὸ πῶς δὲν εἶχε καταβληθῆ ἐνωρίτερον. Διότι ἐκτὸς τῶν πολλῶν καὶ μεγάλων ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν, οἵτινες δὲν διέκοπταν σχεδὸν ποτὲ τὰς ἐπιδρομὰς αὐτῶν κατὰ τοῦ Κράτους ἡμῶν, δὲν ἔλειπον δυστυχῶς καὶ ἐσωτερικοὶ περισπασμοὶ ἐκ θρησκευτικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν λόγων. Αἱ συνθῆκαι δὲ αὗται δὲν ἦσαν

βεβαίως διόλου συντελεστικαὶ ὑπὲρ τῆς εὐτυχοῦς διαιωνίσεως τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους. Καὶ ἐν τούτοις παρ' ὅλα ταῦτα τὸ Κράτος τοῦτο ἐπέδειξε τοσαύτην καὶ τοιαύτην ὑλικὴν καὶ ἠθικὴν ἀντοχήν, ὥστε νὰ δυνηθῇ ἐπὶ τόσους αἰῶνας νὰ ἀντιπαλαίσῃ πρὸς τόσους ἐξωτερικοὺς ἐχθροὺς καὶ ἐσωτερικοὺς περισπασμούς. Ὅταν δὲ ἐπαρουσιάσθησαν οἱ Τοῦρκοι, οἱ τελευταῖοι οὗτοι ἐθνικοὶ ἐχθροί, παρ' ὅλην αὐτῶν τὴν μαχητικὴν ἱκανότητα, καὶ παρ' ὅλην κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην ἔλλειψιν ἰσχυρῶν στόλων καὶ πολυαρίθμων στρατῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐχρειάσθησαν οἱ Τοῦρκοι ἕνα περίπου αἰῶνα διὰ νὰ καταλάβουν αὐτὴν καὶ νὰ συμπληρώσουν τοιουτοτρόπως τὴν κατάλυσιν τῆς αὐτοκρατορίας μας.

Οἱ Τοῦρκοι ἐκ τῆς 'Ασίας ἐπέρασαν εἰς τὴν Εὐρώπην πρώτην φορὰν περὶ τὰ μέσα τῆς 14ης ἑκατονταετηρίδος. 'Ολίγον δὲ κατ' ὀλίγον κατέλαβον τὴν Θράκην, τὴν Μακεδονίαν, τὴν Σερβίαν, τὴν Βουλγαρίαν καὶ τὴν Βλαχίαν· παρ' ὀλίγον δὲ νὰ κυριεύσουν καὶ τὴν Βιέννην· κατόπιν ὑπέταξαν καὶ τὴν Πελοπόννησον. Καὶ τότε δὲν ὑπελείπετο δι' αὐτοὺς εἰμὴ ἡ κατάληψις τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον ἤρχισεν ἤδη ὁ Μωάμεθ νὰ προετοιμάζῃ εἰδικὸν στόλον, νὰ ἀνεγείρῃ φρούρια, νὰ ὀργανώνῃ νέα στρατεύματα καὶ νὰ ἐκτελῇ διάφορα μηχανικὰ ἔργα, χρήσιμα εἰς τὴν μελετωμένην πολιορκίαν. 'Αλλὰ καὶ ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος, ὁ κατὰ Μάρτιον τοῦ 1449 διαδεχθεὶς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ 'Ιωάννην εἰς τὸν σαλευόμενον θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, δὲν ἐκάθητο ἀργός. 'Αλλ' ἤρχισε καὶ αὐτὸς νὰ σκέπτεται καὶ ἐνεργῇ πρὸς σωτηρίαν τοῦ τεταπεινωμένου σκήπτρου του.

Δυστυχῶς, ἀγαπητοί, τὸ Βυζαντινόν μας Κράτος, τὸ τόσον ἐκτεταμένον ἄλλοτε, κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην περιωρίζετο κυρίως εἰπεῖν εἰς μόνην τὴν Κωνσταντινούπολιν. Αἱ ὀλίγαι δὲ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου, αἱ ὁποῖαι ἐξηρτῶντο ἀκόμη ἀπὸ τὸ ἐθνικόν μας κέντρον, εὑρίσκοντο εἰς τοιαύτην κατάστασιν, ὥστε δὲν ἠδύναντο εἰς τὴν παροῦσαν ἐθνικὴν ἀνάγκην νὰ παράσχουν κἄμμίαν σπουδαίαν συνδρομήν. Οὕτω δὲ ἐνῷ ἄλλοτε εὑρίσκοντο εἰς τὸν Κεράτιον κόλπον τῆς Κωνσταντινουπόλεως πολυάριθμα πλοῖα, οἱ δὲ ναύσταθμοι περιεῖχον ἄφθονα ὑλικά, ὥστε ἐντὸς ὀλίγου χρόνου ἦτο δυνατὸν νὰ κατασκευασθοῦν ἑκατοντάδες πλοίων, τώρα δυστυχῶς ἐλάχιστα τοιαῦτα περιεσώζοντο εἰς τὴν πόλιν. 'Επίσης, ἐνῷ ἄλλοτε ἡ ἐμπορικωτάτη πρωτεύουσα ἠδύνατο μὲ μόνον τοὺς ἰδίους αὐτῆς πόρους νὰ ἀντισταθμίσῃ ὁλόκληρον τὸ ἐπίλοιπον Κράτος, ἤδη ἔχει περιέλθει εἰς τὴν ἐσχάτην ἔνδειαν. Ὅταν λοιπὸν ἐν γνώσει τῶν δεινῶν τούτων περιστάσεων ἀνελάμβανε τὸ στέμμα καὶ τὴν ἄμυναν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ ἀοίδιμος Κωνσταντῖνος παρωμοίαζε μὲ ἀξιωματικόν, ὅστις διορισθεὶς

φρούραρχος πόλεώς τινος, πανταχόθεν πολιορκουμένης ὑπὸ τῶν πολεμίων καὶ μὴ ἐχούσης μήτε ὀχυρώματα ἰσχυρὰ μήτε φρουρὰν ἐπαρκῆ, δὲν ἠθέλησεν μόλα ταῦτα νὰ παρακούσῃ, ἀλλ' ἀνέλαβε φιλοτίμως τὴν δοθεῖσαν εἰς αὐτὸν ἐντολήν.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ ὁ ἡμέτερος Αὐτοκράτωρ, ἂν καὶ εὑρίσκετο ὑπὸ δυσχερεστάτας συνθήκας, ὅμως δὲν ἔλειψεν ἀπὸ τοῦ νὰ ἐκτελέσῃ φιλοτιμότατα τὸ καθῆκον αὐτοῦ ὡς πρὸς τὴν ἄμυναν τοῦ κινδυνεύοντος Κράτους του. Καὶ πρῶτον ἐπιδιορθώνει πάραυτα τὰ διπλᾶ τείχη τῆς Πόλεως· ἤνοιξε βαθεῖς καὶ πλατεῖς χάνδακας· ἐσχημάτισε φρουρὰν ἐξ εὐαρίθμων ξένων καὶ ὁμογενῶν, ὅσοι μόνον δυστυχῶς εὑρέθησαν πρόθυμοι νὰ λάβουν τὰ ὅπλα· διέταξε δὲ τὰ ὑπάρχοντα ὀλίγα πλοῖα νὰ φυλάττουν τὴν ἅλυσιν, μὲ τὴν ὁποίαν ἐφράσσετο ἡ εἴσοδος τοῦ Κερατίου κόλπου.

Καὶ αὗται μὲν ἦσαν αἱ προετοιμασίαι τοῦ Αὐτοκράτορος ἡμῶν· ὁ δὲ Μωάμεθ, ὅταν εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 'Απριλίου τοῦ 1453 ἐνεφανίσθη ἔμπροσθεν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εἶχεν ὑπὸ τὰς διαταγάς του 150 χιλ. μαχίμων ἀνδρῶν· πλοῖα δὲ εἶχε παρατάξει 400, πυροβολοστάσια δὲ ἐτοποθέτησε πέριξ τῶν τειχῶν πολυάριθμα.

Μὲ τὰς ἀνίσους δὲ ταύτας προετοιμασίας ἐκ τῶν δύο μερῶν ἤρχισεν ἡ ἀείμνηστος πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως τῇ 6 'Απριλίου 1453, ἡ ὁποία παρετάθη ἐπὶ δύο μῆνας μετὰ τῆς μεγαλυτέρας καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη γενναιότητος καὶ ἐπιμονῆς.

Καὶ εἶναι μὲν εὐνόητον ὅτι οἱ γενναῖοί μας ὑπερασπισταὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἶχαν πλέον καταπονηθῆ ἐπὶ 55 ἡμερονύκτια ἐργαζόμενοι εἰς τὰς τάφρους καὶ ἐπὶ τῶν τειχῶν ἀγωνιζόμενοι ἐναντίον πολεμίων ἀσυγκρίτως ὑπερτέρων. 'Αλλὰ καὶ ὁ Μωάμεθ ἐδοκίμασε πολλάκις στιγμὰς ἀπελπισίας, φοβούμενος ὅτι δὲν θὰ φέρῃ εἰς πέρας τὸν κατακτητικὸν σκοπόν του. 'Εκεῖνο δὲ τὸ ὁποῖον τοῦ ἐξησφάλισεν ἐπὶ τέλους τὴν νίκην ἦτο ἡ ἐντὸς τοῦ Κερατίου κόλπου διὰ ξηρᾶς μεταφορὰ 70 πλοίων του, τὰ ὁποῖα κατέστησαν τὴν πολιορκίαν στενοτέραν. Καὶ ἤδη ἀποφασίζεται ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ ἡ τελευταία καὶ ὁριστικὴ ἔφοδος. Καὶ ἤρχισεν αὕτη μετὰ τὸ μεσονύκτιον τῆς 28 πρὸς τὴν 29 Μαΐου. Πιθανὸν βεβαίως αὐτῇ τῇ φορᾷ οἱ Τοῦρκοι νὰ μὴ ὠπισθοδρόμουν πρὸ τοῦ νὰ κυριεύσουν τὴν Πόλιν ἐπὶ πάσῃ θυσίᾳ. Πιθανὸν ἀκόμη οἱ ἡρωϊκοὶ φρουροὶ νὰ μὴ ἠδύναντο ἐπὶ πολὺ εἰσέτι νὰ κατακρημνίζουν ἐκ τῶν τειχῶν τοὺς Τούρκους, τοὺς ἀναρριχομένους εἰς αὐτὰ διὰ δισχιλίων φορητῶν κλιμάκων. 'Εν τούτοις οἱ γενναῖοι καὶ φιλότιμοι φρουροὶ διατηροῦν ἀκόμη τὰς θέσεις των. Τότε δὲ μόνον ἐγκατέλειψαν τὴν ἄμυναν, ὅταν

εἶδαν τοὺς ἑαυτούς των κυκλωμένους ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν· εἶχαν εἰσέλθει οὗτοι ἐντὸς τῆς πόλεως διά τινος μικρᾶς πύλης τὴν ὁποίαν ἀνεκάλυψαν, καὶ ἔβαλλον ἤδη κατὰ τῶν ἡμετέρων ἐκ τῶν νώτων. Τότε δὲ μεταξὺ τῶν τελευταίων ἔπεσεν ἐπὶ τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὡς ὁ ἔσχατος τῶν στρατιωτῶν ἀγωνιζόμενος ὁ ἀείμνηστος Αὐτοκράτωρ ἡμῶν, Κωνσταντῖνος ὁ ἑνδέκατος ὁ Παλαιολόγος. Ἔπεσεν ἡρωϊκῶς ἐκ τῶν νώτων καὶ αὐτὸς βληθεὶς ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν. Ἔπεσε φιλοτίμως φυλάξας τὴν θέσιν, τὴν ὁποίαν ἔλαβεν ἐξ ἀρχῆς. Ἔπεσεν ὅπου ἀπῄτει τὸ καθῆκον αὐτοῦ, ἀλλ' ἡ ψυχὴ αὐτοῦ δὲν ἀπεμακρύνθη ἐκεῖθεν. Ἔπεσεν ὁ ἀοίδιμος, ἀλλ' ἡ σκιά του ἄνωθεν περιπολοῦσα ἔκτοτε ἐνισχύει καὶ παραμυθεῖ τὸ σκλαβωμένον Γένος του. Ἔπεσεν ὁ Κωνσταντῖνος ὁ ἑνδέκατος, ἀλλ' ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, ἀφοῦ ἐπὶ τόσους αἰῶνας ἐθλίβετο μετὰ τοῦ καταδυναστευομένου Ἔθνους, θὰ εὐφραίνεται βεβαίως σήμερον μεγάλως, βλέπουσα ὅτι δὲν ἔμεινε μέχρι τέλους ἄκληρος, ἀλλ' ὅτι ἔχει κληρονόμον καὶ διάδοχον αὐτοῦ ἀντάξιον, τὸν Βασιλέα ἡμῶν Κωνσταντῖνον, ὅστις ἀνέλαβε νὰ ἐκτελέσῃ τὴν τελευταίαν του διαθήκην, πῶς δὲ τοῦτο; Συνενώνων ὁλόκληρον τὸ διεσπασμένον Ἔθνος μας καὶ ἐπαναφέρων αὐτὸ ἐκεῖ, ὁπόθεν δὲν ἀπεμακρύνθησάν ποτε οἱ πόθοι μας, αἱ σκέψεις μας, αἱ ἐλπίδες καὶ τὰ ἰδανικὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἐπάκουσον ἡμῶν δεομένων σου κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν πένθους· πρόσδεξαι τὴν θυσίαν τῶν γενναίως ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ἐπὶ τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ πάντων τῶν ἔκτοτε μέχρι καὶ τῆς σήμερον ἀγωνισαμένων, σφαγιασθέντων καὶ πεσόντων ἀδελφῶν ἡμῶν, καὶ ἀνάπαυσον αὐτοὺς ἐν σκηναῖς δικαίων· πρόσδεξαι τοὺς ἐτησίως κατὰ τὴν ἡμέραν ταύπροσαγομένους σοι ἀναστεναγμοὺς ἡμῶν. Καὶ δὸς ἡμῖν, ἵνα συνετῶς καὶ εὐσεβῶς πολιτευόμενοι ἀνακτήσωμεν ταχέως καὶ τὴν ὑπόλοιπον ἐθνικὴν ἡμῶν κληρονομίαν. Ἐπίβλεψον, Κύριε, ἐπὶ τὸν εὐσεβῆ Βασιλέα ἡμῶν Κωνσταντῖνον καὶ ἀξίωσον αὐτόν, ὅπως γένηται ὄργανον καὶ ἐκτελεστὴς τῆς θελήσεώς σου, ἀνεγείρων τὴν πεσοῦσαν ἡμῶν Αὐτοκρατορίαν, καὶ ἀποκαθιστάνων πλήρη καὶ τελείαν τὴν δόξαν καὶ εὔκλειαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους. Γένοιτο, Κύριε, Γένοιτο!